

AHİLİK TEŞKİLATI ve GÜNÜMÜZ EKONOMİSİ, ÇALIŞMA HAYATI ve İŞ AHLAKI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Nurettin ÖZTÜRK*

Özet

Ahilik, XIII. yüzyıldan itibaren yaklaşık 500 yıl Anadolu'da etkili olmuş bir teşkilatın adıdır. Ahlaki, askeri ve siyasal alanların dışında, özellikle sosyal ve ekonomik alanlarda oldukça etkili olan bu teşkilat; günümüzdeki sosyal güvenlik kuruluşları, esnaf ve sanatkar teşekkülleri, kooperatifçilik, sendikacılık, belediyecilik ve bütün bunların ötesinde iş ahlakını şekillendiren bir kurum olarak önemli işlevler görmüştür. Bu çalışmada Ahilik, günümüz sosyo-ekonomik yaşamı açısından bu yönleriyle ele alınarak yorumlanmış ve karşılaştırmalar yapılmıştır.

Abstract

“Ahilik” is the name of an organization which had been effective in Anatolia since 13th century for about 500 years. This organization had impact on especially social and economic areas, besides military and politic areas. It had played a crucial role in forming today's working ethics and especially institutions like social security organizations, trade organizations, workers' unions and city counciling. In this study we analyze “Ahilik” with respect to today's socio-economic life and make some comparison.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, İş Ahlakı, Sosyal Barış.

GİRİŞ

Ahlak ile sanatın uyumlu bileşimi olarak tarif edilen Ahilik, Anadolu'da XIII. yüzyılın başından itibaren görülmeye başlanmış, başta Kayseri, Konya ve nihayetinde Kırşehir'de esnaf birlikleri olarak teşekkül etmiş bir sosyo-ekonomik müesseseleşmenin adıdır.

Amacı, zenginle fakiri, üretici ile tüketici, emek ile sermaye, halk ile devlet arasında iyi ve sağlam ilişkiler kurarak “sosyal adaleti” gerçekleştirmek olan Ahilik, bu amacına, sağlam bir teşkilatlanma modeli ve köklü bir eğitim sistemi aracılığıyla ulaşmaya çalışmıştır. Ayrıca yerleşik hayata geçiş esnasında birbirleriyle çatışma içerisinde olan grupları uzlaştırmak, zayıflayan boy ve aşiret bağlarının yerine, yerleşik hayat şekline uygun koruyucu değerler koymak, toplumun huzurunu temin etmek de en büyük uğraşı idi.

Ahilik, toplumun bütün varlıklarına üç-beş kişinin hakim olmasına müsaade eden bir teşkilatlanmanın adı değil, toplumun orta kesiminin kalkınmasına yardımcı olan bir örgütlenmenin adıydı.

Bugün Japonya ve Almanya'nın bazı meslek ve ticari konularda Ahilik'ten yararlandığı¹ düşünülürse Ahilik sisteminin, üzerinde gerekli

* Yrd. Doç. Dr., Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Çaycuma İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü Öğretim Üyesi.

araştırmalar yapılarak ortaya konmasının bir zorunluluk olduğu karşımıza çıkar.

Ahilik dört temel sahada fonksiyonunu yerine getirmiştir: Ahlaki, Ekonomik, Sosyal, Siyasi ve Askeri sahalarda. Bu çalışmada ahiliğin yalnızca sosyo-ekonomik boyutu ele alınmakta, fütüvvet ve Ahilik ile ilgili temel görüşlere değinilmekte, sosyal ve ekonomik hayatta ahiliğin gördüğü roller üzerinde durulmakta, Osmanlı ekonomisini güçlü kılan temel prensipler bu şekilde ortaya konduktan sonra günümüz açısından önemli bir konu olan "İş Ahlakı" konusu Ahilik gzlgyle ele alınmaktadır.

1. FÜTÜVVETÇİLİK VE AHİLİKLE İLGİLİ TEMEL GöRüşLER

1.1. Ftvvetilik

Temelde Kur'an'a ve Peygamberin sünnetine dayandırılan prensipleriyle İslami anlayışa doğrudan bağlı olan Ahilik teşkilatının Anadolu'da kurulmasında, fütüvvet teşkilatının büyük önemi vardır. İslamın ilk asrından itibaren görülmeye başlanan fütüvvet teşekkülleri içinde Hicri III.(Miladi IX.) yüzyıldan itibaren de esnaf birlikleri ortaya çıkmıştır. Ftvvetiliğin, İslamın yayılmasına paralel olarak Suriye, İnan, Irak, Türkistan, Semerkant, Endülüs, Kuzey Afrika ve Mısır'da esnaf ve sanatkarlar arasında yaygın olduğu bilinmektedir. Türkler de, İslamiyeti kabul etmeleri ve Anadolu'ya yerleşmelerinin ardından fütüvvet ülküsünü benimseyip kendilerine has yiğitlik, cömertlik ve kahramanlık vasıflarıyla süslemişlerdir.

Ftvva "gençler" anlamında "fityan"dan gelir. Farsçası "civanmerdan"dır. Hammer, Ftvveyi bir çeşit "ata binicilik" olarak görür. Önceleri fütüvvet değil "feta" kavramı mevcuttu. "Feta", genç, güçlü ve yardımsever bir kişiye ifade etmektedir². Ftvveyi temsil eden gençler dayanışma, karşılıklı yardımlaşma ve arkadaşlık ilkelerine uygun yaşamışlardı. Birlikte yaşamayanlar da aralarında dayanışmayı sürdürmüşlerdi. İlerinde alt tabaka zanaatçı ve meslek sahipleri varsa da teşkilat, daha sonraki Anadolu Ahileri'nden farklı olarak, mesleki nitelik taşımazdı. Ayrıca teşkilat, bir kentin sınırlarını aşar, birçok kentlerin fityanları arasında ftvva teşkilatı kurulurdu³.

1.2. Ftvvetilik ve Ahilik Arasındaki Farklar

Ftvvetilik daha çok kişisel erdemlere ve askeri niteliklere önem verdiği halde, Ahilik, XIII. yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti'nin askeri ve yönetim kuruluşlarını düzene koymasına dek, hem esnaf ve sanatkar gibi,

¹ Galip Demir, "Ahilik Sisteminde Emek ve Sermaye Barışıktır", Beyaz Eşya Dergisi, İstanbul, Ekim 1993, s.90-91.

² İbrahim ztrk, "Ahilik", Ahilik Yolu Dergisi, Sayı 84, şubat 1993, s.4.

³ Adil Gülvahaboğlu, Ahi Evran Veli ve Ahilik, Memleket Yayınları, Ankara, 1991, s.174.

hem de devletin askeri güçleri yanında Abbasiler yönetimindeki fütüvvetçiler gibi onlara yardımcı olarak görev yapmış bir kuruluştur. Amaçtaki bu farklılık, kendisini teşkilatlanmada da belli eder. Fütüvvet teşkilatı üyeleri temelde üç gruba ayrılmaktaydılar:

- * Kavli
- *Seyfi
- *Şurubi

Kavli fütüvvet grubu sanatkarlardan, seyfi fütüvvet grubu askerlerden meydana gelmekteydi. Bu grupların dışındakiler ise şurubi grubunu meydana getirirdi. Ahi birliklerinde ise meslek dalları esasına göre bir teşkilatlanma vardı. Her şehirdeki değişik meslek gruplarının (sarac, debbağ, terzi, kuyumcu vb.) ayrı birlikleri vardı.

Bu bakımdan Ahi birlikleri, fütüvvetten farklı olarak mesleki-ahlaki bir kuruluştur. Ne fütüvvetçilik gelişerek Ahilik halini almıştır, ne de Ahilik fütüvvetin halk arasındaki yaygın şeklidir. Çünkü Ahilik herşeyden önce fütüvvetçilik meslek ve sıfatlarına haiz olduktan başka adayın bir meslek ve sanatı olması şartına da bağlıydı. Halbuki fütüvvetçi olmak için, meslek ya da sanat sahibi olmaya gerek yoktu⁴.

1.3. Ahilik Teşkilatı ve Yapısı

Ahilik, XIII. yüzyıldan XIX. yüzyıla dek Anadolu'da Balkanlarda ve Türkistan'da yaşamış olan Türklerin sanat ve meslek alanlarında yetişmelerini, ahlaki yönden gelişmelerini sağlayan bir müessesenin adıdır⁵.

Türklerin Anadolu'ya gelmesinde ve burada yer yurt sahibi olmasında bu kuruluşun çok önemli rolü olmuştur. Ahiler, Anadolu'ya gelen Türkleri, önce misafirhanelerde misafir etmişler, sonra bir sanatı olanlara işyeri açmış, kurdukları zaviye ve onun yanında inşa ettikleri evler ile mahalle ve sokaklar oluşturmuş, işyerleri, siteler, çarşılar, ve şehirler kurmuşlardır.

1727 yılına kadar 500 yıl Türk milletini, iktisadi sosyal ve siyasal bakımdan yönetip yönlendiren ve güçlü bir imparatorluk ve toplum meydana gelmesinde belirleyici bir ağırlığı bulunan ahiliği, sadece dönemin esnaf zümresiyle sınırlı bir yapı olarak görmek, hele günümüzde sahipsiz ve desteksiz kalmış, dağınık, yeterince örgütlenip bütünleşememiş esnafımız ile özdeşleştirmek, yanlış ve yanıltıcı olur.

Ahilerin kurdukları teşkilat bir bakıma, bu günkü Esnaf Odaları, İşveren Sendikaları, Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, İşçi Sendikaları, Eğitim Hizmetleri veren Kuruluşlar, Bağ-kur, Türk Standartları Enstitüsü ve

⁴ Yusuf Ekinci, Ahilik, 3.Baskı, Sistem Ofset, Ankara, 1991, s.13-14.

⁵ Galip Demir, "Ahilik", Ahilik Yolu Dergisi, S.86, İstanbul, Nisan 1994, s.22.

Belediye gibi kurum ve kuruluşların temeli sayılmaktadır⁶. Kısaca Ahiliği bütün çalışan ve üretenlerin modeli olarak anlamalıdır.

Çalışmayı, emek ve sermaye barışını, çevreyi temiz tutmayı, kaliteli mal üretmeyi, gençleri eğitmeyi, üretici-tüketici, devlet-millet toplumun tüm fertlerinin barışık olduğu bu sistem, Anadolu'da sosyo-ekonomik düzenin kurulmasında önemli roller üstlenmiştir.

Ahilik Orta Asya'dan beri görülen "Akı" yani cömertlik felsefesinin, İslami fütüvvet geleneği ile kaynaşması sonucu meydana gelmiş önemli bir teşkilatlanmadır. Ahilik, insanların her yönden yetişmelerini sağlayan (mesleki) bir "Ahlak Mektebi"dir. Ahilik, ilim sahasına yönelip, ilim yapmak, meslek hayatına yönelip sanat öğrenmektir⁷.

Bütün prensiplerini dinin asıl kaynağından alan ahiliğin nizamnamelerine, "Fütüvvetname" adı veriliyordu. Ahiliğin esasları, ticaret kuralları bu kitaplarda yazılıydı. Teşkilata girecek olan kimse ilk önce bu kitaplarda belirtilen dini ve ahlaki normlara uymak zorunda idi.

Fütüvvetnamelere göre teşkilat mensuplarında genel olarak bulunması gereken hususlar şunlardır:

- *Doğruluk
- *Emniyet
- *Cömertlik
- *Tevazu
- *Arkadaşlarına nasihat etme, onları doğru yola sevk etme
- *Affedici olma
- *Bencil olmama
- *Realizm (uyanıklık)

Çobanoğlu Fütüvvetnamesi'nde⁸ çırakların görevlerinin mahiyeti hakkında verilen açıklamalar önemlidir. 740 maddeyi ihtiva eden Ahiler Nizamnamesinin, şeyh rütbesini temsil edenlerce tamamiyle öğrenilmesi ve başkalarına da öğretilmesi fütüvvetnamede emredilmektedir.

Fütüvvetnamelerde yer alan güzel ahlak kuralları, sadece Anadolu'da değil, Selçuklu Devletinde ve ardından Osmanlı Devletinin egemen olduğu Asya-Avrupa-Afrika'nın diğer ülkelerinde de sanayi ve ticari tüm işletmelere rehberlik edip ışık tuttuğu görülmüştür. Doğruluk, haklılık ile sevgi ve saygıya dayalı ahenkli bir çalışma sistemi, adı geçen ülkelerde verimliliği artırmış, böylece hallerinden memnun, gelecekte

⁶ Galip Demir, "Ahilik = Çalışma, Bilim, Akıl, Ahlak", Perpa Dergisi, Yıl 3, Sayı 22, İstanbul, Temmuz 1993, s.45.

⁷ Ahilik Araştırma ve Kültür Vakfı Bülteni, İstanbul, 1984, s.1.

⁸ Naime Karatay, Osmanlılarda Ahi Teşkilatı, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1942, s.13.

emin, yararlı hizmetler başarma azim ve yetenekleriyle donatılmış sağlıklı ve mutlu toplumlar oluşturulmuştur⁹.

2. SOSYAL HAYATTA AHİLİĞİN ROLÜ

2.1.Sosyal Güvenlik Kuruluşlarımızla Ahiliğin Karşılaştırılması

Bilindiği gibi Selçuklularda Atabeylik, eğitim işlerine üst düzeyde yön veren bir kurumdu. Atabey denen tecrübeli, bilgili, bilge kişiler, vezirleri, komutanları, şehzadeleri eğitirdi. Hem kurumsal hem de uygulamalı olarak eğitim işlerine bakarlardı. Ahilik'te de buna benzer alanlarda muallim Ahi, pir denen eğitimciler vardı. Sosyal güvenlik sorunlarını yaşayarak eğitirdiler¹⁰.

Ahilik kurumunun iş ve çalışma düzenine ait düzenlemeleri ile Anayasamızın Sosyal Güvenlik ve İş Hukuku'na dair düzenlemeleri arasında çok yakın benzerlikler vardır .

Ahilik, kişinin alın terini değerlendirmiş, ticaret ve üretim alanında kaliteyi amaçlamıştır. İşçi, ürettiği meta ile neredeyse özdeşleşmiş onunla kaynaşmıştır. Kalitesiz ve bozuk mal üretimi yasaklanmıştır. Sosyal dayanışmaları *Ortak Sandığı*'yla kurulmuştur. İş alanı, üretim, insanın aynası haline getirilmiştir. Bu açıdan bakıldığında, Ahilik kurumunu iş ve çalışma alanında hatırlatan yasa *İş Kanunu*'dur.

Ahiliğin baştan beri izahına çalışılan ilkeleriyle Türk İş Hukuku düzenlemeleri çok yakın benzerlikler içermektedir. Bunlar¹¹.

- *Kıdem tazminatı
- *İşverenin sorumluluğu
- *Yeni iş arama izni
- *Çalışma belgesi
- *İşverenin ödeme sorumluluğu
- *Asgari ücret
- *Fazla çalışma ücreti
- *Sigorta primi

*Çocukları çalıştırma yasağı ve benzeri hükümleriyle, işçinin sosyal güvenliği amaçlanmıştır. Bu bakımdan İş Kanunu, Türk tarihinin sendikal kesiti olan Ahilik kurumuna çağrışımlar yaptırmaktadır.

Ahilik kurumunu çağrıştıran diğer bir yasal düzenleme de *Sosyal Sigortalar Yasası*'dır. Sosyal Sigortalar Kurumu; Genel Müdürlük, Yönetim Kurulu, Genel Kurul organlarından oluşur ki, bu durum, Ahilik kurumunun sistematiğini hatırlatmaktadır. Sosyal güvenlik açısından Ahilik, Sosyal Sigortalara da kaynaklık etmiştir¹².

⁹ Refik H. Soykut, "İşletmecilikte Disiplin ve Ahlak", Ahilik Yolu, Sayı 77, İstanbul, Temmuz 1992, s.13.

¹⁰ Gülvahaboğlu, s.286.

¹¹ A.g.k., s.289.

¹² A.g.k., s.290.

Kişiyi güvence altına alma, sosyal bakımdan kişiyi koruma ilkesini ilk kez gerçekleştiren kurum Ahilik olmuştur. “Kişilere gelirleri ne olursa olsun, belli sayıdaki tehlikeler karşısında güvence sağlamak görevine sahip kurum veya kuruluşlar topluluğu” olarak tanımlanan “sosyal güvenlik” kavramı Ahilik’ten ancak yüzyıllar sonra; XIX. yüzyılın ilk yarısından itibaren düşünce alanında olgunlaşmaya başlayabilmiştir.

2.2. Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Yaşantıyı Düzenlemedeki Rolü

Ahiler, ilk sıralarda sadece debbağlık ve ona bağlı deri işçiliğiyle uğraşırken, sanat kolları sonradan 32’ye çıkmış, örgütün gerçekleştirdiği sağlam mesleki ve ahlaki düzen karşılıklı dayanışma ve yardımlaşma, onların öteki esnaf ve sanatkarlar üzerinde etki ve üstünlük kurmaları sonucunu doğurmuş, gitgide, Osmanlı ülkesindeki bütün Türk esnaf sanatkar ve meslek sahipleri Ahi Babalardan veya onların yetki verdiği kişilerden aldıkları yeterlilik ve izin belgeleriyle iş görür duruma gelmişlerdir. Böylece her şehir ve kasabadaki esnaf ve sanatkar grupları için çarşılar, arastalar, uzun çarşılar, kapalı çarşılar kurulmuş, her türlü iş bu esnaf birliklerince görülmüştür¹³.

Bu arada esnafın meslek ve sanatları için gerekli hammadde alım, satım, onların işlenmesi, işlendikten sonra alınıp satılması; kanunnameler, tüzükler, narh ayarlamaları ile kontrol edilmiştir¹⁴. Bu şekilde sosyo-ekonomik hayatın düzenli bir şekilde sürdürülmesi sağlanmıştır.

3. EKONOMİK HAYATTA AHİLİĞİN ROLÜ

3.1. İş Bölümü

Ahilik’te iş bölümüne önem verilirdi. Birlik mensupları kabiliyetlerine en uygun bir işte çalışır, başka ikinci bir iş peşinde koşmazlardı. İnsanların iş değiştirmeleri veya birden fazla işle uğraşmaları hoş karşılanmazdı.

Ahi birliklerinde iş bölümü ekonomik olduğu kadar bir ahlak problemi olarak da ele alınmıştı. Herhangi bir işte karar kılmayarak sık sık iş değiştirmek, ancak sebatsız ve istikrarsız bir ruh yapısına sahip olanların yapacağı bir davranış tarzı olduğu için böyle insanlar Ahi olabilecek ruh disiplinine sahip olarak kabul edilmezdi¹⁵.

Ahilik iş değiştirmeme, sanatkarın bütün düşünce ve gayretiyle kendisini işlerine vermelerini sağlamıştır.

3.2. Üretim Anlayışı

Ahi birlikleri, üretimi, ihtiyacın bir fonksiyonu olarak düşünmüşler ve onu ihtiyaca göre ayarlamışlardır. İhtiyaçların sürekli kamçılanarak

¹³ Neşet Çağatay, Ahilik Nedir?, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları No:137, Ankara, 1990, s.35.

¹⁴ A.g.k., s.35.

¹⁵ Ekinci, Ahilik, s.63.

tüketimin çoğalmasına ve israfa karşı olan Ahi birlikleri, bunu sağlamak için gerektiğinde üretim sınırlamalarına gitmişlerdir¹⁶.

Ahilik ahlak ve ekonomi anlayışı, sanatkarların işleriyle bütünleşmesini sağlayacak, işin zevk olduğu çalışma şartlarını meydana getirmiş, bunun sonucu olarak üretilen eşya, sanatkar için ekonomik değerinin üzerinde bir anlam taşımıştır.

3.3. Dayanışma

Ahi birlikleri Ortaçağ Avrupa'sındaki benzerlerinden farklı olarak, daha fazla kazanmak, spekülasyon ve serbest rekabet yerine karşılıklı yardım ve sosyal dayanışma esaslarına bağlı kalmıştır.

Ahi birliklerinde “can ve mal beraberliği” olarak ifade edilen dayanışma duygusu o kadar ileriye götürülmüştür ki, ahinin kazancının, geçiminden arda kalanını bütünüyle fakirlere ve işsizlere yardım için kullanmaları ahlak kuralı haline gelmişti.

Ahi birliklerinde dayanışmanın en güzel örneği *Orta Sandıkları*'nda görülür. Teşkilatta “kazancın şahsiliği” prensibine bile pek rastlanmaz. Teşkilat üyesi olan esnaf ve sanatkarın kazancı bütünüyle kendine ait değildir. Bu kazanç şahsi olmaktan çok teşkilata ait genel sermayeyi meydana getirmektedir. Teşkilatın Orta Sandığında toplanan bu sermaye ile, herkese dağıtılacak şekilde alet ve hammadde alınmakta, tezgahlar kurulmakta, tereddütlü fertlere teşebbüs cesareti verilmekte, bir yandan da ihtiyacı olanlara yardım edilmekteydi¹⁷.

Orta Sandıkları, gerek ihtiva ettikleri prensipler, gerekse insanlığa ve çalışanlara tuttuğu ışık ve yol bakımından kooperatifçilik ilkeleri ile büyük bir yakınlık göstermektedir. Nitekim İngiliz John B.Higgins bu benzerlikler üzerinde durmuş ve dünya kooperatifçiliğinin oluşmasında Ahi birliklerinin önemli etkileri olduğu sonucuna varmıştır. Kooperatifçiliğin temeli olan demokratik idare, karşılıklı yardımlaşma, üyelere sosyal yardım götürme ve sermayeden çok insana önem verme prensipleri, bu kurumdan çok daha önce kurulmuş bulunan Ahi birliklerinde mevcuttu¹⁸.

Ayrıca sendikacılığın da ilk temellerinin Ahi birliklerinde olduğunu ve gerçek sendikacılığın bu müessesede yüzyıllarca yaşadığını savunan görüşler de vardır¹⁹.

3.4. TSE ve Ahilik

Kalite denetimi ve standardizasyon hem üreticilerin hem de tüketicilerin uzun vadeli çıkarlarının korunması anlamına gelir. Bugünkü anlamıyla standardizasyon çalışmalarının sanayi devrimiyle ortaya çıktığı

¹⁶ A.g.k., s.64.

¹⁷ A.g.k., s.67.

¹⁸ Ekinci, s.67.

¹⁹ Gülvahaboğlu, s.302.

savunulmaktadır. Halbuki daha önceleri Osmanlıda değişik şekillerde standartlara raslanmaktadır.

Dünya standartlarını ilk kez tesbit ederek uygulayan ülke Osmanlılar olmuştur, denilebilir. Fatih Sultan Mehmet'i izleyen İkinci Beyazıt tarafından yürürlüğe giren Kanunname-i İktisab-ı Bursa (Bursa Belediyesi Yasası), bu konuda anlamlı bir belge niteliği ile ortaya çıkmaktadır²⁰.

Osmanlılarda tesbit edilen standartlar o dönemde kadı sicillerine işlenmekteydiler²¹. Karmaşık bir ekonomik yapı içerisinde elde edilen mallarda belli bir ölçüyü korumak amacıyla bugün kurulan TSE de çağımızın getirdiği bir zorunluluk sonucu ortaya çıkmış bir kurumdur.

Ahilik teşkilatında standartların altında mal üreten ve tüketiciyi zarara sokan kişiler ikazlara aldırılmayıp bu fiillere devam ettikleri takdirde teşhir edilmekte, dükkanları esnaf idarecileri veya ilgili kurumlar tarafından kapatılabilmekte, daha ileri gittikleri takdirde esnafıktan ihraç edilmeye kadar varan müeyyideler uygulanabilmekteydi²².

3.5. Bir Otokontrol Müessesesi Olarak Ahilik

Osmanlı döneminde bazı malların üretim miktarları ve şekilleri devlet tarafından kararlaştırılır ve bunun dışında imalata izin verilmezdi. Örneğin, fırıncıların çıkardığı ekmek cinsleri belirlenmişti. Öncelikle savaş yıllarında normal ekmek dışında lüks sayılan ekmek cinslerinin çıkarılmasına izin verilmezdi. Bu sınırlamalara rağmen kuralları bozan olursa divana kadar varan şikayetler yapılırdı. Nitekim bunun bir örneğini 1665 yılında İstanbul fırıncıları tarafından yapılmış bir müracaatta görmekteyiz. Esnaf, kendi kendini kontrol ediyor ve şikayette bulunabiliyordu²³.

Osmanlı esnafının işyeri açabilmesi için bir heyet huzurunda ustalığını kanıtlaması gerekirdi. Hatta bir kalfa bütün şartları taşısa ve ustalık belgesi olsa dahi sanatını yürüteceği uygun bir işyeri yoksa, o zamanın deyişimiyle “münhal bir gedik yoksa” yine işyeri açamazdı. Çünkü işyeri sayısı sınırlı idi ve bu sayının artırılıp artırılamayacağına esnafın yönetim kurulu karar verirdi. Bununla beraber son dönemlerde alışılmışın

²⁰ Beşir Hamitoğulları, “Ahiliğin Çağdaş Türkiye Bakımından Önemi ve Değerlendirilmesi”, Türk Kültürü ve Ahilik, (XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri), Ahilik Araştırma ve Kültür Vakfı Yayınları No.1, İstanbul, 1986, s.126.

²¹ Ahmet Tabakoğlu, “Sosyal ve İktisadi Yönleriyle Ahilik”, Türk Kültürü ve Ahilik, (XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri), Ahilik Araştırma ve Kültür Vakfı Yayınları No.1, İstanbul, 1986, s.66.

²² Galip Demir, “Geçmişten Günümüze Ahilik ve Tüketici Koruma İlişkisi”, Standart Dergisi, Şubat 1993, s.14.

²³ İhsan Cora, Ahilik Örgütünün Osmanlı Toplumundaki Yeri ve Ahilik Örgütü İlkelerinin Günümüz Esnaf ve Zanaatkarlarına Uyarlanabilirliği, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1990, s.44.

dışında işyeri açmaya kalkışanlar oluyorsa da oto kontrol müessesesi bu konuda iyi çalışıyor ve şikayetlerde bulunulabiliyordu²⁴.

Ahilik sisteminde inanarak ve bütün gücüyle çalışarak üretme sadece bencil bir düşünceyle değil, başkaları için, halk için, toplum refahı için dürüstçe üretme ve güçlüye göre değil, adalet ve hak üzere paylaşırma anlayışı, zaman içerisinde sıkı bir oto kontrol sistemini geliştirmiştir.

4. İŞ AHLAKI VE AHİLİK DÜŞÜNCESİ

İş ahlakı, bir meslekle ilgili herkes tarafından benimsenmiş, genel kabul görmüş ve o mesleğe mensup olanların ulaşmak için gayret ettikleri, aykırı hareket edenleri kınama, ayıplama, yalnızlığa terketme, işbirliği yapmama gibi yollarla cezalandırdıkları, ideal tavır, davranış, hareket ve düşünce biçimidir²⁵.

Bütün geri kalmış toplumların ortak özelliklerinden birisi, ya ahlaki kuralların çözülmesi veya tarifteki ideal olma vasfını, dolayısıyla dinamizmini yitirerek çürümesi ve bir takım katı ve anlamsız kurallar haline dönüşmeleridir. Böyle toplumların yeniden canlanıp hayatıyet bulabilmesi için, ahlaki kavramların yeniden yorumlanması, ahlaki değerlerin ideal ölçülere kavuşturulması gerekir. Bunun dışında bir yol takip etmek, başka toplumların kıymet hükümlerine sarılmak sağlıklı bir davranış tarzı değildir. Başka bir deyişle ahlak, eşya gibi, teknoloji gibi, hatta bilim gibi ithal malı bir meta değildir. İlerlemek isteyen bir toplum, kendi tarihi, sosyal ve kültürel değerlerinden hareketle, kendi “ideal” ahlakını oluşturmaya çalışmalıdır. Genel ahlak için varılan bu hüküm, onun bir parçası olan iş ahlakı için de geçerlidir²⁶.

Bilindiği gibi, iş hayatımızda rüşvet, vurgun peşinden koşma, kalitesiz mal üretme, vergi kaçırma, lüks tüketim için aşırı kar peşinden koşma, hayali ihracat, vb. sorunlar iş ahlakının üzerinde durduğu ve çözmeye çalıştığı sorunlardır.

Bu tür sorunların çözümü için maziden devraldığımız bütün değer hükümlerini zamanın icaplarına göre yeniden yorumlayarak bunlara yeni anlamlar ve yeni fonksiyonlar yükleyip yepyeni bir iş ahlakı ve müteşebbis ideolojisi oluşturulmalıdır. Bizim Ahlak anlayışımızın temelinde Ahilik vardır.

5. AHİ BİRLİKLERİNİN ÇÖZÜLMELERİ

XVI. yüzyılın sonlarında Batı sanayi ürünlerinin Anadolu pazarlarını kaplaması sonucu Türk esnafı bir yandan hammadde sıkıntısı

²⁴ A.g.k., s.62.

²⁵ Mehmet Şahin, “İş Ahlakının İktisadi Gelişmedeki Önemi Üzerine Bir Deneme”, Türk Kültürü ve Ahilik, (XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri), Ahilik Araştırma ve Kültür Vakfı Yayınları, No.1, İstanbul, 1986, s. 110.

²⁶ A.g.k., s. 111.

çekerken, bir yandan da ürettiği eşyaya alıcı bulamamaktaydı. Bu ekonomik krizde iki ayrı grubun esnaf arasına karıştığı görülmektedir²⁷:

Bu gruplardan birincisi sermaye sahipleridir. Bunlar mamül eşyadan çok hammadde ticareti yapıyor, esnaf ve sanatkarları bu yolla kendilerine bağımlı hale getirmeye çalışıyorlardı. Sermaye sahiplerinin sanayi alanına yönelmeleri sonucu, Ahi birliklerinde sermaye-emek bütünlüğü parçalanmaya başlamış, bu durum teşkilat organizasyonunun temelini sarsmıştır.

Esnaf arasına katılmak suretiyle Ahi birliklerinin çözülmesini hazırlayan ikinci grup ise kendilerine esnaflık hakkı verilen askerler ile çift bozarak şehre inen köylülerdir. Başlangıçta loncalanmış olan Ahi birlikleri köyden şehre yapılan bu göçlere karşı çıkmıştır. Ancak hükümetin de bunlardan “çift bozan akçesi” adında bir ceza almasına rağmen, bu göçlere engel olunamamıştır.

Osmanlı ekonomisinin zayıflamasının bir sonucu olarak yeniçeri ve sipahi gibi askeri zümreler zanaat hayatına el atmışlar, bunlara 1587 yılında çıkartılan bir fermanla esnaflık hakkı tanınmıştır²⁸.

Esnaf arasına katılan bu gruplar Ahi birliklerinin çözülmesinde bazı etkiler yapmışlardır. Bu etkilerin başında; bu grupların bazı karlı alanlara bütünüyle hakim olmaları, burada da Ahilik ahlak ve kurallarına uymayan bir üretim ve ticaret hayatı geliştirmeleri gelmektedir. Bunlar el birliğiyle Ahi birliklerinin imtiyaz ve selahiyetlerini çiğneyerek en karlı iş alanlarına yönelmişler ve “yeniçeri zorbalığı” sayesinde buralara hakim olmaya başlamışlardır.

Bütün bu nedenler Ahi birliklerinin fonksiyonlarını kaybederek çözülmelerine sebep olmuştur. Başka bir görüşe göre Kapitulasyon imtiyazları da çözülmeyi hızlandırmıştır²⁹.

SONUÇ

Günümüzde, üretici ile tüketici, devlet ile halk, emek ile sermayenin barışık olduğu bir iş yaşamı ortamının sağlanması, ağırlam bir ekonomik yapı için gerekli bir koşuldur. Bu ortamın Ahilik teşkilatının var olduğu dönemlerde Anadolu’da sağlandığı görülmektedir. Aynı barışık iş ortamının tekrar sağlanması bugün de mümkündür.

Sağlam bir iş ahlakının geçerli olduğu bir sistem ekonomik kalkınma için ön şarttır. İş ahlakı konusunda çalışmalar yapılırken Ahilik teşkilatında yüzyıllarca geçerli olmuş iş ahlakının değerlendirmeye alınmasında yarar vardır.

²⁷ Yusuf Ekinci, Ahilik ve Meslek Eğitimi, MEB Yayınları No: 862, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi No.132, İstanbul, 1989, s.54.

²⁸ Sebahattin Güllülü, Ahi Birlikleri, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1977, s.64.

²⁹ Cemal Anadol, Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnameler, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları No.150, Ankara, 1991, s.116.

Ahilik teşkilatı konusunda oldukça doyurucu düzeyde akademik çalışmalar yapılmıştır. Bu konuda yaygın bir literatür mevcuttur. Ancak yapılan çalışmaların kütüphane raflarında kalmayıp uygulamaya geçirilmesi gerekmektedir. Günümüz sosyal yaşamı için gerekli olabilecek düzenlemeler araştırılırken tarihimizde yaşamış 500 yıllık bir sistemden yararlı olabilecek bir kısım düzenlemelerin çıkarılabileceği düşünülmelidir. Ahilik prensipleri ve Ahilik sosyal yapısı incelenerek toplumumuza yararlı olacak sonuçların günümüz şartlarına uyarlanabilir olarak ortaya konması yararlı olacaktır.

KAYNAKLAR

- Ahilik Araştırma ve Kültür Vakfı Bülteni, İstanbul, 1984.
- ANADOL, Cemal, Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnameler, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları No.150, Ankara, 1991.
- CORA, İhsan, Ahilik Örgütünün Osmanlı Toplumundaki Yeri ve Ahilik Örgütü İlkelerinin Günümüz Esnaf ve Zanaatkarlarına Uyarlanabilirliği, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1990.
- ÇAĞATAY, Neşet, Ahilik Nedir?, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları No:137, Ankara, 1990.
- DEMİR, Galip, “Geçmişten Günümüze Ahilik ve Tüketici Koruma İlişkisi”, Standart Dergisi, Şubat 1993.
- _____, “Ahilik”, Ahilik Yolu Dergisi, Sayı 86, İstanbul, Nisan 1994.
- _____, “Ahilik = Çalışma, Bilim, Akıl, Ahlak”, Perpa Dergisi, Yıl 3, Sayı 22, İstanbul, Temmuz 1993.
- _____, “Ahilik Sisteminde Emek ve Sermaye Barışıkır”, Beyaz Eşya Dergisi, İstanbul, Ekim 1993.
- EKİNCİ, Yusuf, Ahilik ve Meslek Eğitimi, MEB Yayınları No:862, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi No.132, İstanbul, 1989.
- _____, Ahilik, 3.Baskı, Sistem Ofset, Ankara, 1991.
- GÜLLÜLÜ, Sebahattin, Ahi Birlikleri, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1977.
- GÜLVAHABOĞLU, Adil, Ahi Evran Veli ve Ahilik, Memleket Yayınları, Ankara, 1991.
- HAMİTOĞULLARI, Beşir; “Ahiliğin Çağdaş Türkiye Bakımından Önemi ve Değerlendirilmesi”, Türk Kültürü ve Ahilik, (XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri), Ahilik Araştırma ve Kültür Vakfı Yayınları No.1, İstanbul, 1986.
- KARATAY, Naime, Osmanlılarda Ahi Teşkilatı, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1942.
- ÖZTÜRK, İbrahim, “Ahilik”, Ahilik Yolu Dergisi, Sayı 84, Şubat 1993.
- SOYKUT, Refik H., “İşletmecilikte Disiplin ve Ahlak”, Ahilik Yolu, Sayı 77, İstanbul, Temmuz 1992.
- ŞAHİN, Mehmet, “İş Ahlakının İktisadi Gelişmedeki Önemi Üzerine Bir Deneme”, Türk Kültürü ve Ahilik, (XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu

Tebliğleri), Ahilik Araştırma ve Kültür Vakfı Yayınları No:1, İstanbul, 1986.

TABAKOĞLU, Ahmet, “Sosyal ve İktisadi Yönleriyle Ahilik”, Türk Kültürü ve Ahilik, (XXI.Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri), Ahilik Araştırma ve Kültür Vakfı Yayınları No:1, İstanbul, 1986.